DOMSTOLENS DOM (tredje avdelningen)

den 10 mars 2011 *

I mål C-379/09,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 234 EG, framställd av Arbeidshof te Brussel (Belgien) genom beslut av den 15 september 2009, som inkom till domstolen den 25 september 2009, i målet

Maurits Casteels

mot

British Airways plc,

meddelar

DOMSTOLEN (tredje avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden K. Lenaerts samt domarna E. Juhász, G. Arestis (referent), J. Malenovský och T. von Danwitz,

* Rättegångsspråk: nederländska.

generaladvokat: J. Kokott,
justitiesekreterare: förste handläggaren M. Ferreira,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 6 oktober 2010,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

— Maurits Casteels, genom M. Van Asch, avocat,

— British Airways plc, genom C. Willems, S. Fiorelli och M. Caproni, advocaten,

— Tysklands regering, genom J. Möller och C. Blaschke, båda i egenskap av ombud,

— Republiken Grekland, genom E.-M. Mamouna, M. Michelogiannaki och S. Spyropoulos, samtliga i egenskap av ombud,

— Förenade kungarikets regering, genom H. Walker, i egenskap av ombud,

— Europeiska kommissionen, genom V. Kreuschitz och M. van Beek, båda i egenskap av ombud,

och efter att den 11 november 2010 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artiklarna 45 FEUF och 48 FEUF.

2 Begäran har framställts i ett mål mellan den belgiske medborgaren Maurits Casteels och ett i Bryssel (Belgien) etablerat dotterbolag till det brittiska bolaget British Airways plc (nedan kallat BA). Tvisten rör Maurits Casteels rätt till kompletterande pensionsförmåner.

Tillämpliga bestämmelser

3 1 § första meningen i lag om förbättring av tjänstepensionssystemet (Gesetz zur Verbesserung des betrieblichen Altersversorgung) av den 19 december 1974 (BGBl. I, 1974, s. 3610, nedan kallad BetrAVG), har följande lydelse:

”En arbetstagare som har utfästs ålders-, invaliditets- eller efterlevandepensionsförsäkring med anledning av ett tjänsteförhållande (tjänstepensionsförsäkring) behåller sin rätt till pensionsförmåner om hans anställningsförhållande upphör före den utlösande händelsen och arbetstagaren vid denna tidpunkt är minst 35 år gammal och

— antingen har haft en utfästelse om pension under minst 10 år,

— eller har varit anställd i företaget i minst 12 år och utfästs pension i minst 3 år.”

4 17 § punkt 3 BetrAVG har följande lydelse:

”Genom kollektivavtal får avvikelser göras från 2–5, 16, 27 och 28 §§ i denna lag. Undantagsbestämmelserna gäller även mellan arbetsgivare och arbetstagare som inte omfattas av kollektivavtal om de har avtalat att tillämpa ifrågavarande bestämmelser i kollektivavtalet. I övrigt får inga avsteg göras från denna lag till nackdel för arbetstagaren.”

5 I 7 § i kollektivavtal nr 3 om pensioner (Versorgungs-Tarifvertrag Nr. 3, nedan kallat kollektivavtalet), vilket trädde i kraft den 1 januari 1988 och hade ingåtts mellan BA:s driftställe i Düsseldorf (Tyskland) och Gewerkschaft Öffentliche Dienste, Transport und Verkehr (transportarbetarförbund för offentliganställda), föreskrevs följande:

”1. Arbetstagare som anställts hos [BA] efter den 31 december 1977 har rätt till återbetalning utan förräntning av de avgifter som arbetstagaren själv har betalat in om anställningen upphör innan lagstadgade intjänandeperioder har fullgjorts.

2. För arbetstagare som anställdes hos [BA] före den 1 januari 1978 är följande bestämmelser tillämpliga:

a) Arbetstagare med förvärvade rättigheter kan, om de lämnar företaget innan de har uppnått åldersgränsen, begära utbetalning av värdet av de pensionsrättigheter som säkerställs genom de avgifter som de själva har betalat.

b) Arbetstagare som på eget initiativ lämnar BA före utgången av fem tjänsteår har enbart rätt till de förmåner som säkerställs genom de avgifter som de själva har betalat.

Arbetstagare som på eget initiativ eller av annat skäl, vilket det än är, lämnar BA efter utgången av fem tjänsteår men innan lagstadgade intjänandeperioder har fullgjorts har även rätt till de pensionsförmåner som fram till denna tidpunkt säkerställs genom de avgifter som de själva har betalat. …

…”

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

6 Maurits Casteels har utan uppehåll arbetat för BA sedan den 1 juli 1974. Han har under hela sitt yrkesliv varit anställd vid detta bolag för arbete i olika medlemsstater, närmare bestämt Kungariket Belgien, Förbundsrepubliken Tyskland och Republiken Frankrike. Han har hela tiden varit knuten till BA genom ett övergripande anställningsavtal som flera gånger har ändrats beroende på vid vilket driftställe han har arbetat.

7 Maurits Casteels arbetade således i Belgien fram till och med den 14 november 1988 och från den 15 november 1988 till den 1 oktober 1991 vid BA:s säte i Düsseldorf. Från och med den 1 oktober 1991 till den 1 april 1996 var han anställd av BA i Frankrike, varefter han på nytt började arbeta i Belgien.

8 I Maurits Casteels anställningsavtal av den 10 mars 1988 angavs att han var ansluten till det kompletterande pensionsförmånssystem som gällde inom BA på hans anställningsort.

9 När Maurits Casteels bytte arbetsplats från Bryssel till Düsseldorf kom parterna överens om att hans anställningsvillkor skulle vara de som gällde för tysk personal hos BA den 1 juli 1974. Ett undantag föreskrevs dock vad gäller Maurits Casteels anslutning till BA:s pensionssystem i Tyskland, vilket hade ingåtts med försäkringsbolaget Victoria Lebensversicherungen AG. Denna anslutning kunde först börja gälla när han trädde i tjänst vid BA:s driftställe i Düsseldorf.

10 BA har i målet vid den hänskjutande domstolen ifrågasatt Maurits Casteels rätt till kompletterande pensionsförmåner vad avser dennes arbete i Tyskland, eftersom Maurits Casteels frivilligt lämnade driftstället i Düsseldorf år 1991, utan att ha uppfyllt kravet på kortaste nödvändiga anställning enligt 7 § i kollektivavtalet, för slutgiltig rätt till kompletterande pensionsförmåner enligt det pensionssystem som gällde för detta driftställe.

11 Arbeidshof te Brussel har förklarat att Maurits Casteels enligt den tyska lagstiftning som gällde under den aktuella tidsperioden endast har rätt att få tillbaka de pensionsavgifter som han själv har betalat in, men däremot inte de avgifter som hans arbetsgivare har betalat in. Vad avser rätten till kompletterande pensionsförmåner har Maurits Casteels genom att arbeta i olika medlemsstater för samme arbetsgivare

hamnat i en sämre situation än den han skulle ha befunnit sig i om han hela tiden hade arbetat för arbetsgivaren i Belgien.

12 Den hänskjutande domstolen beslutade att innan den tog ställning till Maurits Casteels yrkanden vilandeförklara målet och ställa följande frågor till domstolen:

”1) Kan artikel 42 EG, i avsaknad av ett ingripande från [Europeiska unionens råd], åberopas av en enskild mot en arbetsgivare inom den privata sektorn i en tvist vid de nationella domstolarna?

2) Utgör artikel 39 EG, före ikraftträdandet av [rådets direktiv 98/49/EG av den 29 juni 1998 om skydd av kompletterande pensionsrättigheter för anställda och egenföretagare som flyttar inom gemenskapen (EGT L 209, s. 46)], och artikel 42 EG, var för sig eller tillsammans, hinder för att,

i den situationen då en arbetstagare som är anställd hos samma juridiska person/arbetsgivare, och det inte är fråga om utsändning, innehar på varandra följande anställningar vid olika driftställen som tillhör arbetsgivaren i olika medlemsstater och på så sätt omfattas av de olika kompletterande pensionssystem som gäller på dessa driftställen,

— det vid fastställandet av den period som krävs för att tjäna in slutgiltig rätt till kompletterande pensionsförmåner (baserat på arbetstagarens och arbetsgivarens inbetalningar till systemet) i en viss medlemsstat, inte beaktas tjänsteår som arbetstagaren har fullgjort för samma arbetsgivare i en annan med-

lemsstat eller hans anslutning till ett kompletterande pensionssystem i denna stat, och

— den omständigheten att en arbetstagare, med sitt eget medgivande, förflyttas till ett driftställe som tillhör samma arbetsgivare i en annan medlemsstat likställs med den situation som anges i pensionsbestämmelserna för det fall då den anställde frivilligt lämnar driftstället, varvid rätten till kompletterande pension begränsas till de avgifter som arbetstagaren själv har betalat in till systemet,

och de negativa följderna av detta blir att arbetstagaren förlorar sin rätt till kompletterande pensionsförmåner för sin anställning i denna medlemsstat, vilket inte hade varit fallet om han endast hade arbetat för sin arbetsgivare i ett enda land och hade förblivit ansluten till det kompletterande pensionssystemet i denna medlemsstat?”

Prövning av tolkningsfrågorna

Den första frågan

13 Den nationella domstolen har ställt den första frågan för att få klarhet i huruvida artikel 48 FEUF har direkt effekt, i den meningen att denna artikel kan åberopas av en enskild mot en arbetsgivare inom den privata sektorn i en tvist vid de nationella domstolarna.

14 Det ska härvid erinras om att artikel 48 FEUF inte är tänkt att ha verkningar som en rättsregel i sig. Denna artikel utgör den rättsliga grund som gör det möjligt för Europaparlamentet och rådet att i enlighet med det ordinarie lagstiftningsförfarandet besluta om sådana åtgärder inom den sociala trygghetens område som är nödvändiga för att genomföra fri rörlighet för arbetstagare.

15 Bestämmelsen kräver således att unionslagstiftaren vidtar en åtgärd, och dess verkningar är följaktligen beroende av att nämnda unionsinstitutioner agerar. Bestämmelsen kan alltså inte i sig ge enskilda rättigheter som de kan åberopa vid nationella domstolar.

16 Den första frågan ska därför besvaras enligt följande. Artikel 48 FEUF har ingen direkt effekt som kan åberopas av en enskild mot en arbetsgivare inom den privata sektorn i en tvist vid de nationella domstolarna.

Den andra frågan

17 Den nationella domstolen har ställt den andra frågan för att få klarhet i huruvida artikel 45 FEUF ska tolkas så, att den utgör hinder för att vid fastställandet av den period som krävs för att tjäna in slutgiltig rätt till kompletterande pensionsförmåner i en medlemsstat underlåta att beakta de tjänsteår som arbetstagaren har fullgjort för samma arbetsgivare vid den sistnämndas driftställen i olika medlemsstater och inom ramen för samma övergripande anställningsavtal.

18 Den hänskjutande domstolen vill även få klarhet i huruvida den omständigheten att en arbetstagare, med sitt eget medgivande, förflyttas till ett annat driftställe som tillhör samma arbetsgivare i en annan medlemsstat ska likställas med att han frivilligt lämnar driftstället, i den mening som avses i bestämmelserna för ifrågavarande pensionssystem.

19 Det ska inledningsvis anmärkas att artikel 45 FEUF inte endast gäller myndighetsåtgärder utan även omfattar andra former av reglering av förvärvsarbete på ett kollektivt sätt (se dom av den 16 mars 2010 i mål C-325/08, Olympique Lyonnais, REU 2010, s. I-2177, punkt 30 och där angiven rättspraxis).

20 Detta innebär att artikel 45 FEUF är tillämplig på en situation av det slag som är i fråga i målet vid den hänskjutande domstolen, i vilken det föreligger ett kollektivavtal som reglerar Maurits Casteels rätt till kompletterande pensionsförmåner från BA.

21 Det framgår även av fast rättspraxis att alla bestämmelser i EUF-fördraget om fri rörlighet för personer har till syfte att underlätta för unionsmedborgarna att utöva all slags yrkesverksamhet inom unionen och att de utgör hinder för åtgärder som kan missgynna dessa medborgare när de önskar utöva ekonomisk verksamhet i en annan medlemsstat (se dom av den 1 april 2008 i mål C-212/06, Gouvernement de la Communauté française och Gouvernement wallon, REG 2008, s. I-1683, punkt 44 och där angiven rättspraxis, samt domen i det ovannämnda målet Olympique Lyonnais, punkt 33).

22 Artikel 45 FEUF utgör således hinder mot varje åtgärd som, även om den tillämpas utan diskriminering med avseende på nationalitet, kan göra det svårare eller mindre attraktivt för unionsmedborgarna att utöva de grundläggande friheter som garanteras enligt fördraget (se domen i det ovannämnda målet Gouvernement de la Communauté française och Gouvernement wallon, punkt 45 och där angiven rättspraxis).

23 I målet vid den hänskjutande domstolen är visserligen vissa bestämmelser i kollektivavtalet, exempelvis 7 §, tillämpliga utan åtskillnad på samtliga anställda som arbetar vid BA:s driftställen i Tyskland, och utan hänsyn till vad de har för nationalitet, men faktum kvarstår att nämnda kollektivavtal leder till att arbetstagare som befinner sig i Maurits Casteels situation genom att de har utnyttjat sin rätt till fri rörlighet inom unionen kommer att missgynnas i förhållande till andra BA-anställda som inte har utnyttjat denna rätt.

24 Såsom generaladvokaten också har anmärkt i punkt 50 i sitt förslag till avgörande gäller det aktuella kollektivavtalet nämligen bara inom Förbundsrepubliken Tyskland.

25 Av detta följer, å ena sidan, att för BA-anställda som i likhet med Maurits Casteels har förflyttats till BA:s driftställe i Düsseldorf från ett annat driftställe som tillhör samme arbetsgivare i en annan medlemsstat räknas inte tjänsteåren vid sistnämnda driftställe vid kontrollen av huruvida den berörde har så många tjänsteår som krävs enligt minimikravet för rätt till slutgiltig kompletterande pensionsförmåner enligt det system som gäller i Tyskland.

26 BA-anställda som arbetar vid driftstället i Düsseldorf och som har lika många tjänsteår som Maurits Casteels men som inte har utnyttjat sin rätt till fri rörlighet kan däremot tillgodoräkna sig tjänsteår utan avbrott vid kontrollen av huruvida de har så många tjänsteår som enligt kollektivavtalets bestämmelser krävs för slutgiltig rätt till kompletterande pensionsförmåner enligt det system som gäller vid detta driftställe. Dessa anställda får tillgodoräkna sig tjänsteår utan avbrott vid beräkningen av deras rätt till kompletterande pensionsförmåner, medan den period under vilken

Maurits Casteels har förvärvat sådana rättigheter enligt det system som gäller vid samma driftställe inte uppfyller minimikravet i 7 § i kollektivavtalet, av det skälet att den berördes intjänandeperiod hos BA har avbrutits på grund av att den har uppnåtts vid samme arbetsgivares olika driftställen i olika medlemsstater.

27 De BA-anställda som förflyttats med eget medgivande från BA:s driftställe i Düsseldorf till ett annat driftställe som samma arbetsgivare har i en annan medlemsstat ska, å andra sidan, anses ha lämnat BA, i kollektivavtalets mening. De ska därför enligt 7 § punkt 2 b i nämnda kollektivavtal endast ha rätt till den förmån som motsvarar de avgifter som de har inbetalat fram till den dag då de förflyttades, om detta har skett inom fem år från periodens början.

28 Såsom generaladvokaten har förklarat i punkt 51 i sitt förslag till avgörande ska BA-anställda som accepterar en förflyttning från driftstället i Düsseldorf till ett av BA:s andra driftställen i Tyskland däremot inte anses ha lämnat BA, i kollektivavtalets mening, varför den bestämmelse i nämnda kollektivavtal som nämnts i föregående punkt i denna dom således inte är tillämplig i deras fall.

29 Enligt kollektivavtalet ska ingen hänsyn tas till en BA-anställds tjänsteår vid ett av samma arbetsgivares driftställen i en annan medlemsstat, och en BA-anställds förflyttning till ett sådant driftställe med dennes medgivande ska jämställas med att denne frivilligt lämnar sin anställning. Kollektivavtalet missgynnar därigenom arbetstagare som utnyttjar sin rätt till fri rörlighet genom att dessa gör ekonomiska förluster och får en minskad rätt till kompletterande pensionsförmåner. Att sådana nackdelar kan uppstå gör att arbetstagare som Maurits Casteels avskräcks från att lämna sin arbetsgivares driftställe i en medlemsstat för att börja arbeta vid ett av samme arbetsgivares driftställen i en annan medlemsstat (se, för ett liknande resonemang, domen

i det ovannämnda målet Gouvernement de la Communauté française och Gouvernement wallon, punkt 48).

30 En sådan ordning som den som är i fråga i den nationella domstolen innebär en inskränkning av den fria rörligheten för arbetstagare, en inskränkning som i princip är förbjuden enligt artikel 45 FEUF, varför den endast kan godtas om det mål som eftersträvas är av allmänintresse, om den är ägnad att säkerställa förverkligandet av detta mål och om den inte går längre än vad som är nödvändigt för att uppnå detsamma (se, exempelvis, domen i det ovannämnda målet Gouvernement de la Communauté française och Gouvernement wallon, punkt 55 och där angiven rättspraxis).

31 BA har härvid anmärkt att detta system syftar till att undvika att en arbetstagare samtidigt är ansluten till flera pensionssystem i flera medlemsstater. Såsom generaladvokaten har anmärkt i punkt 79 i sitt förslag till avgörande finns det emellertid, i en sådan situation som den som är aktuell för Maurits Casteels, ingen risk för att arbetstagaren berikar sig obehörigt utan tvärtom en risk att han förfördelas oberättigat genom att han förlorar rätten till kompletterande pensionsförmåner avseende den period då han har varit ansluten till det tyska kompletterande pensionsförmånssystemet.

32 BA har även anfört att man önskar öka personalens lojalitet, men detta argument kan rimligen inte berättiga de nackdelar som uppstår för de arbetstagare som har stannat kvar hos samme arbetsgivare samtidigt som de har utnyttjat sin rätt till fri rörlighet inom unionen.

33 Enligt fast rättspraxis ankommer det på den nationella domstolen att, med utnyttjande av det utrymme för skönsmässig bedömning som den har enligt nationell rätt, tolka och tillämpa den interna lagstiftningen på ett sätt som står i överensstämmelse med unionsrätten (se dom av den 4 februari 1988 i mål 157/86, Murphy m.fl., REG 1988, s. 673, punkt 11, svensk specialutgåva, volym 9, s. 349, av den 26 september 2000 i mål C-262/97, Engelbrecht, REG 2000, s. I-7321, punkt 39, och av den 11 januari 2007 i mål C-208/05, ITC, REG 2007, s. I-181, punkt 68).

34 Det ska härvid anmärkas att Maurits Casteels, som utan avbrott har varit anställd vid BA sedan den 1 juli 1974, vid en sådan tolkning av 7 § punkt 2 b andra stycket i kollektivavtalet som är förenlig med artikel 45 FEUF, måste kunna anses ha varit anställd vid BA sedan detta datum och inte ha lämnat denna anställning genom sin förflyttning till arbetsgivarens driftställe i Frankrike, vilket innebär att han har rätt att tillgodoräkna sig både sina egna pensionsinbetalningar och BA:s inbetalningar vad avser den tid han var ansluten till det pensionssystem som gällde vid BA:s driftställe i Düsseldorf.

35 Enligt denna bestämmelse har nämligen arbetstagare som har anställts hos BA före den 1 januari 1978 och som frivilligt eller av annat skäl lämnar BA efter utgången av fem tjänsteår men innan lagstadgade intjänandeperioder har fullgjorts även rätt till de pensionsförmåner som fram till denna tidpunkt har intjänats genom de avgifter som BA har betalat. Det ska härvid anmärkas att BA vid förhandlingen har medgett att 7 § punkt 2 i kollektivavtalet kan tillämpas på Maurits Casteels.

36 Av det ovanstående följer att den andra frågan ska besvaras enligt följande. Artikel 45 FEUF ska tolkas så, att den, vid den obligatoriska tillämpningen av ett arbetsrättsligt kollektivavtal, utgör hinder

— för att det vid fastställandet av den period som krävs för att tjäna in slutgiltig rätt till kompletterande pensionsförmåner i en medlemsstat inte beaktas tjänsteår som arbetstagaren har fullgjort för samma arbetsgivare vid dennes driftställen i olika medlemsstater och inom ramen för samma övergripande anställningsavtal, och

— för att en arbetstagare som har förflyttats från sin arbetsgivares driftställe i en medlemsstat till samme arbetsgivares driftställe i en annan medlemsstat ska anses ha lämnat denne arbetsgivare på eget initiativ.

Rättegångskostnader

37 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (tredje avdelningen) följande:

1) Artikel 48 FEUF har ingen direkt effekt som kan åberopas av en enskild mot en arbetsgivare inom den privata sektorn i en tvist vid de nationella domstolarna.

2) Artikel 45 FEUF ska tolkas så, att den, vid den obligatoriska tillämpningen av ett arbetsrättsligt kollektivavtal, utgör hinder

— för att det vid fastställandet av den period som krävs för att tjäna in slutgiltig rätt till kompletterande pensionsförmåner i en medlemsstat inte

beaktas tjänsteår som arbetstagaren har fullgjort för samma arbetsgivare vid dennes driftställen i olika medlemsstater och inom ramen för samma övergripande anställningsavtal, och

— **för att en arbetstagare som har förflyttats från sin arbetsgivares driftställe i en medlemsstat till samme arbetsgivares driftställe i en annan medlemsstat ska anses ha lämnat denne arbetsgivare på eget initiativ.**

Underskrifter